
СВІТОГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

УДК 111.1

Т. О. Ліванова, ст. лаборант

**ЕКОЛОГІЧНА ЕТИКА А. ШВЕЙЦЕРА ЯК ПОШУК ГАРМОНІЇ
В СТОСУНКАХ: ЛЮДИНА – ПРИРОДА**

Анотація. Розглядаються теоретико-моральні засади становлення екологічної етики, аналізуються гуманістичні ідеї відомого німецького мислителя Альберта Швейцера, які знайшли своє вираження в його "етиці благоговіння перед життям".

Ключові слова: екологічна етика, гармонія, мислення, природоохоронна свідомість, перетворення, самовдосконалення, природоохоронна культура, екологічна культурна свідомість, зовнішнє природне оточення, оновлення елементарного мислення, благоговіння перед життям.

Т. О. Ливанова, ст. лаборант

**ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ЭТИКА А. ШВЕЙЦЕРА КАК ПОИСК ГАРМОНИИ
В ОТНОШЕНИЯХ: ЧЕЛОВЕК - ПРИРОДА**

Аннотация. Рассматриваются теоретико-нравственные основы становления экологической этики, анализируются гуманистические идеи известного немецкого мыслителя Альберта Швейцера, которые нашли свое выражение в его "этике благоговения перед жизнью".

Ключевые слова: экологическая этика, гармония, мышление, природоохранное сознание, преобразование, самосовершенствование, природоохранная культура, экологическое культурное сознание, внешнее природное окружение, обновление элементарного мышления, благоговение перед жизнью.

Т. О. Livanova, Senior Assistant

**ENVIRONMENTAL ETHICS BY A. SCHWEITZER AS A SEARCH OF HARMONY
IN RELATIONS: MAN - NATURE**

Abstract. The article discusses theoretical and moral foundations of the formation of environmental ethics, examines the humanistic ideas of the famous German philosopher Albert Schweitzer, which were expressed in his "the Ethics of reverence before the life".

Keywords: environmental ethics, harmony, thinking, environmental consciousness, conversion, self-improvement, environmental culture, environmental cultural consciousness, external natural environment, update basic thinking, reverence for life.

Актуальність теми дослідження. Наприкінці ХХ ст. наша цивілізація опинилася у пастці гострих екологічних проблем. Суспільство зрозуміло, що деградована, забруднена природа перешкоджає процесам соціального відтворення. Становлення сучасного громадянського суспільства, відбувається в умовах, які характеризуються занепадом культури і, перш за все, втратою моральної свідомості та моральною деградацією людини. Життя на Землі стрімко зникає, головним чином, від недостатності природоохоронної культури, від байдужості та безжалісного ставлення до природи та свого ближнього.

Постановка проблеми. Постає питання про нову систему моральних цінностей, формування екосвідомості. На сьогоднішній день людству потрібна нова концепція "філософії життя" на планеті, складовою частиною якої є екологічна культурна свідомість. Поглиблення філософського осмислення органічної єдності, злиття природи і людини, підвищення етико-гуманістичних аспектів екологічних проблем потребує морального осмислення. Одним з таких підходів є "етики благоговіння перед життям" Альберта Швейцера.

СВІТОГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В сучасній науковій літературі з'являються досить цікаві дослідження творчої спадщини А. Швейцера. Зокрема, цікавими є розвідки А. Нікольського, В. Борейка, В. Петрицького, А. Гусейнова.

А. Нікольський визначає біоцентричні принципи екологічної етики Швейцера, саме вони повинні стати основними в роботі заповідників і національних парків. В. Борейко звертає увагу на релігійну, а радше духовну, спрямованість вчення німецького філософа. А В. Петрицький наголошує, що етика Швейцера є універсальною, його розуміння гуманізму охоплює і людину, і природу, а людські взаємини виступають в його рамках лише особливим випадком. А. Гусейнов називає "благоговіння перед життям" Євангелієм від Швейцера, основною метою якого є формування світогляду, заснованого на преклонінні перед життям, яке повинно стати вихідним пунктом відродження культури.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Застосовуючи знаряддя праці, трансформуючи природні ресурси в необхідні споживчі блага у процесі виробництва, людина стверджує себе як соціальна особа, що протистоїть природі, її залежність від довкілля набуває нових форм. Чим повніше та глибше людина перетворює природу в процесі трудової діяльності, тим вищого рівня розвитку досягають її продуктивні сили і знання природних закономірностей. Водночас тим складнішими та суперечливими стають її взаємовідносини з навколишнім середовищем.

У процесі осмислення відносин людини і природи розкривається бачення необхідності їх гармонійного співіснування, потреба в пошуку оновленої ієрархії цінностей, за допомогою якої можна змінити ставлення людини до природи, враховуючи сучасні концепції сталого розвитку.

Постановка завдання. Здійснюється обґрунтування актуальності принципу "благоговіння перед життям" А. Швейцера в умовах трансформації сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Усвідомлення необхідності нових підходів у вирішенні екологічних проблем бере свій початок з кінця XIX ст. Ідеї В.І. Вернадського як засновника вчення про біосферу - природничої основи концепції ноосфери - полягає, в тому, що він вперше обґрунтував єдність людини й біосфери. Концепція біосфери-ноосфери є результатом усієї науково-моральної творчості вченого, основою його світорозуміння. Вона служить науковим ядром у розгляді та розробці сучасних глобальних проблем, проблем навколишнього середовища й сталого використання природних багатств біосфери. Важливо розуміти, що основне в концепції Вернадського - це, перш за все, ідея відповідального і творчого впливу людини на навколишнє середовище [2, с. 44]. Тому природозахисне виховання - це головний компонент природозахисної культури, що об'єднує всі види й результати матеріальної і духовної діяльності суспільства, спрямованих на екологізацію матеріального і духовного життя суспільства.

В основі екологічної етики лежить відношення до природи як до суб'єкта. Цікаве вчення в цьому аспекті запропонували О. І. Реріх і М. К. Реріх, яке вони назвали "живою етикою". Метою її є збереження і відновлення "саду Землі" (природи Землі) та пробудження духовності в землянах [1, с. 56].

Ще одна концепція відношення людини до природи, запропонована американським природоохоронцем Олдо Леопольдом, отримала назву "етика Землі". В ній закликається ставитися з повагою до біоспівтовариства не тільки тому, що воно цінне саме по собі, а й тому, що воно являє собою цілісну, стабільну й досконалу систему, заради якої жертвуються інтереси окремих індивідів. Відповідно до етики землі не слід знищувати або сприяти вимиранню видів, змішувати типові й екзотичні види, видобувати непомірну енергію з надр і звільняти її в біоту, загачувати або забруднювати річки, варто піклуватися про тварин. Але право на життя не вписується в структуру біоспівтовариства і тому не захищається етикою землі, не звертає ця етика уваги й на страждання тварин [3].

Американський екофілософ і географ Лінда Гребер ввела в науковий обіг таке поняття, як "етика дикої природи", воно базується на ідеях екоцентризму. Цей цікавий напрямок екологічної етики, має істотну релігійну основу (релігія природоохорони) і акцентує увагу на збереженні якомога більшого числа ділянок дикої природи як священного простору. Л. Гребер проаналізувала й описала, як людина сприймає контакти з вищою силою природи, і як остання проявляється в

СВІТОГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

людській природі [4, с. 12]. На відміну від "етики Землі" О. Леопольда, "етика дикої природи" спрямована проти будь-якого використання ділянок первісної природи, вона орієнтована на повагу волевиявлення, інших прав дикої природи, шанування її як священного простору. Основна мета - максимальне невикористання автентичної природи.

На сьогоднішній день екологічні проблеми необхідно вирішувати новими способами та методами, в основу яких може лягти принцип "благоговіння перед життям". Оригінальною концепцією стосовно морально-етичних аспектів подолання екологічної кризи є екологічна етика А.Швейцера. Можемо вважати, що початок біологічної етики поклали погляди Швейцера, у яких він бачить етику "як відповідальність за все, що живе". У етиці "благоговіння перед життям" немає поділу на більш та менш цінне життя. Для моральної людини кожна форма життя священна. Сучасна екологічна ситуація вимагає від людства нової моральної орієнтації у відносинах із природою, перегляду певних норм поведінки людини в навколишньому середовищі, яку потрібно здійснювати через впровадження ідей та принципів екологічної етики.

Етика благоговіння – це глибока повага життя. Вона передає сутність етичного точніше, ніж співчуття або навіть любов, тому що поєднує самовдосконалення з самозреченням і стверджує найвищу відповідальність. Швейцер підкреслює релігійний характер свого світогляду, взаємодії християнської моральності й раціоналістичного способу осмислення світу. Благоговіння перед життям відноситься і до природних, і до духовних явищ. Етичні погляди А. Швейцера мають глибокий гуманістичний зміст. Висунувши на перше місце принцип гуманності по відношенню до навколишнього середовища, Швейцер закликає людей до духовних і моральних ідеалів [5, с.55].

Він включається в боротьбу за позитивний сенс життя, і це стає основою його психолого-етичних і філософських пошуків. Об'єктом морального відношення для Швейцера стає будь-яке життя – людини, природи, тваринного світу, мікроорганізмів. Він зрівнює моральну цінність всіх існуючих форм життя. Чи впливає з цього, що життя людини і життя тварини мають однакове значення, а життя істот, що перебувають на нижчій ступені еволюційного розвитку, прирівнюється до життя тих, що знаходяться на вищій ступені розвитку?

Швейцер не тільки не приводить нас до цього висновку, але і веде від нього. Філософ вважає, що по відношенню людини до тварини можна судити про рівень духовного й культурного розвитку даної людини. Людина буде етичною тільки тоді, коли священним для неї стане не тільки її життя, але й життя всіх тварин і рослин.

Благоговіння перед життям - це не правило, яке ми можемо застосовувати у конкретній ситуації. Це як стиль життя, або риса характеру, яка накладає на нас відповідальність за вчинки. Мораль Швейцера концентрується не так на питанні "Що робити?", як на питанні "Яким я маю бути?" [6]. Головна вада сучасного суспільства це втрата потягу до правди. Ідея "благоговіння перед життям" прагне до оновлення елементарного мислення. Мислення вже за самою своєю суттю має спонукати до благоговіння перед життям. Воно набуває етичного, життєформуючого значення. Етика визначається як безмежна відповідальність за все, що живе і тут мова йде не тільки про співстраждання, етика охоплює переживання усіх станів і всіх спонук волі до життя.

Мета життя, за Швейцером, - в утвердженні і розкритті життя у всій його повноті - як свого власного, так і життя Універсуму. Борг людини – у подоланні природного розладу, роздвоєності волі до життя, адже життя, щоб забезпечити своє існування, повинне стверджувати себе за рахунок іншого життя. Конкретні складові здійснення цього боргу залежать від індивіда, від глибини його морального відчуття, сили волі, умінь. Тобто, етика Швейцера вимагає морально розвинутої особи.

Світ є цінним сам по собі, а людина не має права вирішувати, яким йому бути. Навпаки, світ вирішує, якою бути людині. Акцентується увага на людській відповідальності за долю біосфери перед Богом, що стоїть над людиною. Наявність тільки однієї внутрішньої цінності - є підставою для охорони природи. Природа володіє не тільки моральними правами, а й естетичною, релігійною, символічною, духовною, науковою та екологічною цінністю. З точки зору естетичної цінності, краса природи — її вищий і самий прекрасний дарунок. При відкритті естетичної цінності ділянки дикої природи дуже важливо відокремити її від корисності.

СВІТОГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Висновки. Отже, принцип "благоговіння перед життям" розглядає відносини людини з природою, засновані на визнанні морального статусу природи, високому оцінюванні її внутрішньої і нематеріальної цінності, повазі прав природи й обмеженні прав людини. В екологічній етиці Швейцера оптимізм нерозривно злився з моральністю, яка визнає тільки такий прогрес, який спрямований на духовно-моральне вдосконалення людини та суспільства і, яка вимірює всі інші досягнення етики, вищим критерієм.

Якщо ми хочемо зберегти нашу планету в тій величї, в якій вона зараз постає перед нами, етика благоговіння - це, мабуть, єдиний вихід із сучасного застою моральних і культурних цінностей. Чи зможемо ми зберегти нашу планету - залежить тільки від нас самих.

Література

1. Борейко В. Є. Екологічна етика. Навчальний посібник / В. Є. Борейко, А. В. Подобайло. – К. : Фітосоціоцентр, 2004. – 111 с.
2. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера / В. И. Вернадский. - М.: Айрис-пресс, 2004. – 576 с.
3. Гирусов Э. В. От экологического знания к экологическому сознанию / Э. В. Гирусов // Взаимодействие общества и природы. - М., 1986. - С. 8 - 12.
4. Гребер Л. Дика природа як священний простір / Л. Гребер. – Київ : Київський еколого-культурний центр, 1999. – 56 с.
5. Кисельов М. М. Національне буття серед екологічних реалій / М. М. Кисельов, Ф. М. Канак. - К. : Тандем, 2000. – 320 с.
6. Никольский А. Этика благоговения перед жизнью, как концепция заповедного дела / А. Никольский // Про эко. Спецбюллетень "Охрана дикой природы", 1996. - № 11. - С. 15 - 17.
7. Никольский А. А. Этика благоговения перед жизнью против эстетики убийства / А. А. Никольский // Гуманитарный экологический журнал, 1999. - Т. 1. - Вып. 1. - С.7 - 10.
8. Салтовський О. І. Екологічна свідомість та екологічна культура / О. І. Салтовський // Основи соціо-екології : курс лекцій. - К. : МАУП, 1997. – 166 с.
9. Швейцер А. Благоговение перед жизнью / А. Швейцер. - М.: Прогресс, 1992. – 573 с.
10. Швейцер А. Культура и этика / А. Швейцер. - М.: Прогресс, 1973. – 340 с.

References

1. Boreiko, V. Ye., Podobailo, A. V. (2004). *Ekolohichna etyka [Environmental ethics]*. Kyiv: Fitosotsiotsentr [in Ukrainian].
2. Vernadskii, V. I. (2004). *Biosfera i noosfera [Biosphere and Noosphere]*. Moscow: Airis-press [in Russian].
3. Girusov, E. V. (1986). Ot ekologicheskogo znaniia k ekologicheskomu soznaniiu [From ecological knowledge to ecological consciousness]. *Vzaimodeistvie obshchestva i prirody – Interaction between society and nature* (pp.8 – 12). Moscow [in Russian].
4. Hreber, L. (1999). *Dyka pryroda yak sviashchennyi prostir [Wild nature as sacred space]*. Kyiv: Kyivskiy ekoloho-kulturnyi tsentr [in Ukrainian].
5. Kyselov, M. M., Kanak, F. M. (2000). *Natsionalne buttia sered ekolohichnykh realii [National being among the environmental realities]*. Kyiv: Tandem [in Ukrainian].
6. Nikolskii, A. (1996). Etika blagogoveniia pered zhizniu kak kontsepsiia zapovednogo dela [Ethics of reverence for life, as the concept of a reserved case]. *Pro eko Spetsbiulleten «Okhrana dikoi prirody» – About eco. Special Bulletin "Protection of Wildlife"*, 11, 15 – 17. [in Russian].
7. Nikolskii, A. A. (1999). Etika blagogoveniia pered zhizniu protiv estetiki ubiistva [Ethics of reverence for life against the aesthetics of murder]. *Gumanitarnyi ekologicheskii zhurnal – Humanitarian ecological journal* 1, 7 – 10. [in Russian].
8. Saltovskiy, O. I. (1997). Ekolohichna svidomist ta ekolohichna kultura [Ecological consciousness and ecological culture]. *Osnovy sotsio-ekolohii – Fundamentals of socio-ecology*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
9. Shveitser, A. (1992). *Blagogovenie pered zhizniu [Reverence for life]*. Moscow: Progress [in Russian].
10. Shveitser, A. (1973). *Kultura i etika [Culture and ethics]*. Moscow: Progress [in Russian].